

Newton'un Üç Hareket Yasası

Bilindiği üzere Isaac Newton, tüm zamanların en büyük dahilerinden biri olarak kabul edilir. 4 Ocak 1643'te İngiltere'de doğmuş ve 17. yüzyıl bilimsel devriminin en önemli bilim insanlarından biri olmuştur. O yalnızca bir fizikçi ve matematikçi değil, aynı zamanda birçok bilim alanıyla da ilgilenmiştir.

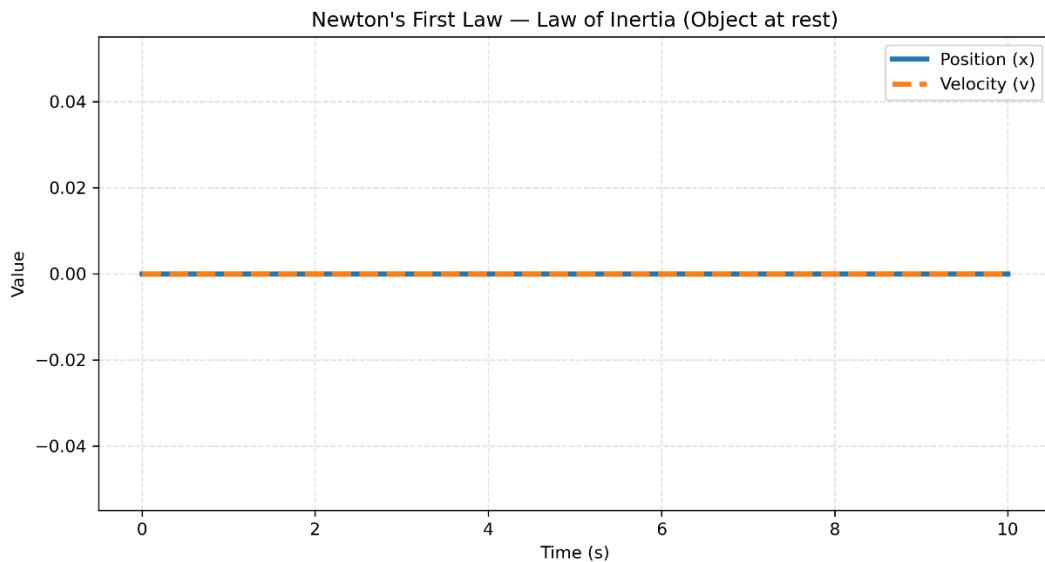
Newton bilime, günümüzde hâlâ büyük önem taşıyan çok değerli katkılar yapmıştır. Özellikle fizik alanında kütle, kuvvet ve hareketin temel prensiplerinin anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Newton'un üç hareket yasası, yalnızca cisimlerin nasıl hareket ettiğini değil, aynı zamanda evrendeki tüm kuvvet–ivme ilişkilerinin temelini oluşturur. Bugün klasik mekanığın neredeyse bütün konuları bu üç yasa üzerine kuruludur. Bu yazda, Newton'un hareket yasalarını ayrıntılarıyla inceleyerek, günlük hayattan ve astronomiden örneklerle kavrayışımızı derinleştireceğiz.

Bu yasalar; eylemsizlik yasası, ivme yasası ve etki-tepki yasasıdır. Eylemsizlik yasası, Newton'un birinci hareket yasasıdır. Öncelikle eylemsizlik yasasını tartışalım.

Peki eylemsizlik nedir? Eylemsizlik, bir cismin sahip olduğu hareket durumunu koruma eğilimidir. "Hareket durumu" ile kastedilen, cismin hızının büyüklüğü ve yönüdür. Bir cismin doğal hareket durumu, üzerine net kuvvet etmiyorsa, mevcut hızını korumaktır. Eğer bir cisme etki eden net kuvvet sıfır ise, cisim doğal durumunu korur; yani ya durmaya devam eder ya da sabit hızla doğrusal hareket eder. Bu durumda cismin ivmesi sıfırdır.

Günlük yaşamda, sürtünme kuvveti ve hava direnci nedeniyle cisimler sonunda durur; ancak bu dirençler olmasaydı, bir cisim sonsuza kadar hareket etmeye devam ederdi. Eylemsizlik yasası, kuvvetin hareketi değiştiren şey olduğunu, mevcut hareketi sürdürmek için kuvvette ihtiyaç olmadığını gösterir. Örneğin bir otomobil aniden fren yaptığında yolcuların öne doğru savrulması, vücutlarının hareket durumunu koruma isteğinden kaynaklanır. Bu yasa, uzay araçlarının hareketi veya emniyet kemeriinin önemi gibi pek çok alanda uygulanır.

Görsel 1:

Bir cismin hızını veya yönünü değiştiren şey, yalnızca net kuvvettir. Eğer net kuvvet sıfırsa, cismin hareket durumu aynen korunur. Eylemsizlik yasası bize cismin kütlesinin, hareket durumundaki değişikliğe karşı bir direnç oluşturduğunu söyler. Buna eylemsizlik kütlesi denir. Kütle ne kadar büyükse, o cismi hızlandırmak veya yavaşlatmak o kadar zordur.

Bir cisme net kuvvet uygulandığında hareket durumunun nasıl değişeceğini, Newton'un ikinci hareket yasası yani ivme yasası açıklar.

İvme yasası, Newton'un temel hareket yasası olarak da bilinir. İvme yasası, bir cisme etki eden bileşke kuvvet ile cismin kazandığı ivme arasındaki ilişkiyi açıklar ve fizik tarihinin en önemli denklemlerinden birini içerir:

$$\mathbf{F} = \mathbf{m} \cdot \mathbf{a}$$

Bu denklem, bir cisme etki eden net kuvvetin, cismin kütlesi ile ivmesinin çarpımına eşit olduğunu ifade eder.

Eğer bir cisme etki eden bileşke kuvvet sıfır değilse, cisim ivmelenir. Bileşke kuvvetin yönü hareket yönü ile aynıysa cisim hızlanır; ters yöndeysse yavaşlar. Bileşke kuvvet sabit olduğunda ivme de sabittir; bileşke kuvvet artar veya azalırsa ivme de buna göre değişir. Genel olarak kuvvet ile ivme doğru orantılıdır. Ayrıca cismin kütlesi ne kadar büyükse, aynı kuvvet altında kazandığı ivme o kadar küçük olur.

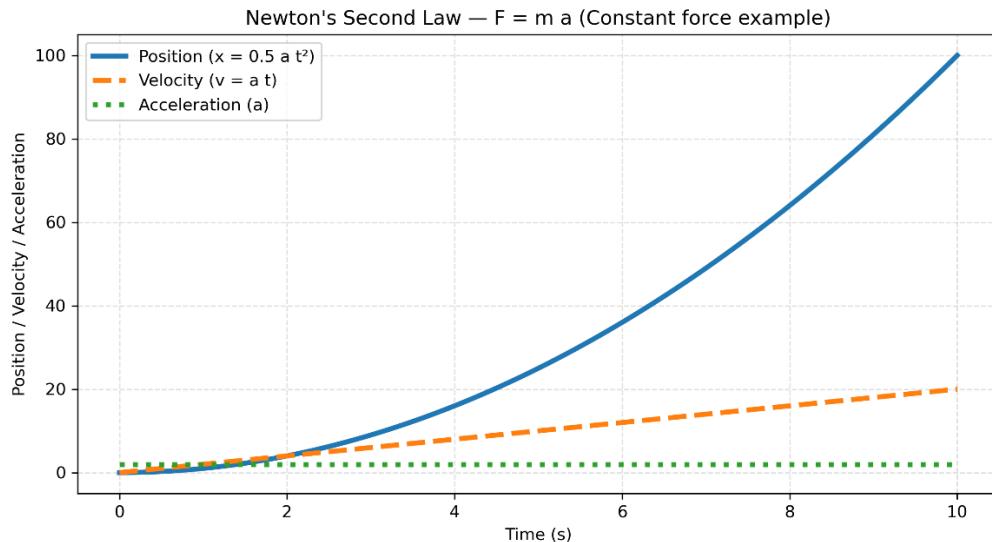
Aynı kuvveti 3 kg'lık bir cisme ve 8 kg'lık bir cisme uygularsak, 3 kg'lık cisim çok daha hızlı ivmelenir. Çünkü eylemsizlik yasasında bahsettiğimiz gibi daha küçük kütle, daha az eylemsizlik demektir.

Bir cisme etki eden birden fazla kuvvet varsa, bu kuvvetlerin vektörel toplamı net kuvveti verir:

$$\mathbf{F}_{\text{net}} = \mathbf{m} \cdot \mathbf{a}$$

Örneğin bir kutuyu sağa doğru 15 N itiyor, sola doğru 5 N sürtünme kuvveti geri itiyorsa, net kuvvet 10 N olur.

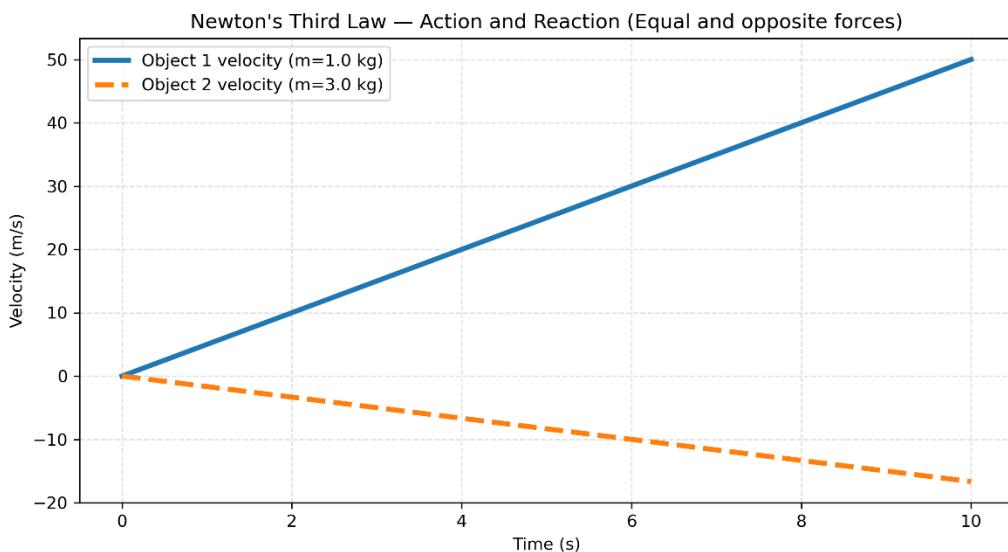
Görsel 2:

Newton'un üçüncü hareket yasası bize evrendeki kuvvetlerin her zaman çiftler hâlinde ortaya çıktığını gösterir. Doğada her etki kuvvetinin mutlaka karşılık gelen bir tepki kuvveti vardır.

Bir cisim başka bir cisime kuvvet uyguladığında, ikinci cisim de birinci cisime büyülüğu eşit, yönü zıt bir kuvvet uygular. Örneğin yerde yürürken ayaklarımıza zemini geriye doğru iteriz; zemin bize ileri doğru bir kuvvet uygular ve bu sayede yürüyoruz. Veya roketler gazı aşağı doğru iter; gaz roketi yukarı doğru iter.

Görsel 3:

Bu üç yasa, yalnızca Dünya'daki cisimler için değil, evrendeki tüm fiziksel olaylar için geçerlidir. Örneğin:

- Gezegenlerin hareketi, ikinci yasa ile evrensel kütleçekim yasasının birlikte uygulanmasıyla açıklanır.
- Ay'ın Dünya'ya uyguladığı çekim kuvveti ile Dünya'nın Ay'a uyguladığı kuvvet etki-tepki yasası ile ilişkilidir.
- Bir yıldızın kütlesi ne kadar büyükse, çevresindeki cisimleri o kadar fazla ivmelendirir.

Newton'un bu evrensel yaklaşımı, klasik fiziğin temel taşını oluşturur.

Günlük yaşamda Newton'un bu üç yasasından astronomi, mühendislik, roket bilimi gibi birçok alanda yararlanılır. Örneğin gezegenlerin, uyduların ve yapay uyduların hareketleri Newton mekaniği ile hesaplanır. Roketlerin itiş sistemi tamamen etki-tepki yasası üzerine kuruludur. Bina, köprü araç tasarımları gibi alanlarda kuvvet-ivme ilişkisi temel alınır.

Newton'un yasaları, günlük yaşam ölçeklerinde mükemmel sonuç verir. Ancak çok yüksek hızlarda veya çok küçük ölçekte (atomaltı parçacıklar gibi) modern fizik devreye girer: İşık hızına yakın hızlarda Özel Görelilik Teorisi, atomaltı ölçekte ise Kuantum Mekaniği geçerlidir.

Yine de, Newton'un yasaları mühendislikten astronomiye kadar pek çok alanda geçerliliğini korur ve modern fiziğin temelini oluşturur.

Newton'un hareket yasaları, evrende hareketin nasıl gerçekleştiğini en sade ve güçlü biçimde açıklayan temel prensiplerdir. Birinci yasa cismin doğal eğilimini, ikinci yasa kuvvet-ivme ilişkisinin niceliğini, üçüncü yasa ise kuvvetlerin karşılıklı doğasını açıklar. Bu üç yasa, yalnızca bilimsel tarih açısından değil, modern teknolojinin gelişimi açısından da büyük bir devrim yaratmıştır. Newton'un hareket yasalarını anlamak, hem fizik bilimini kavramak hem de evrendeki düzenin arkasındaki matematiksel güzelliği keşfetmek için vazgeçilmezdir